

The Holocaust in Lithuanian textbooks

Ingrida Vilkiene,
Deputy Director

The coordinator of educational programs

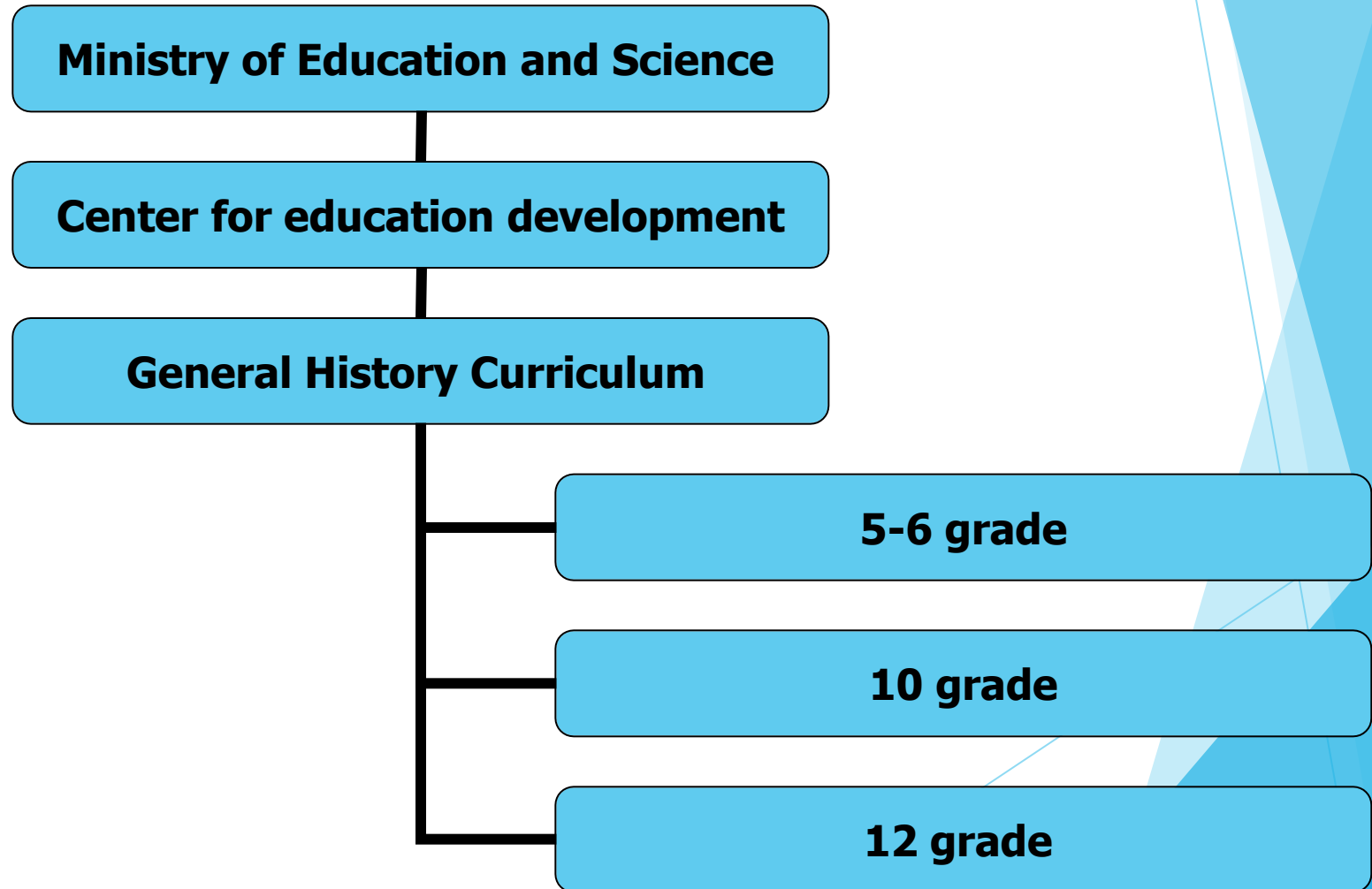
International Commission for the Evaluation of the Crimes of
the Nazi and Soviet Occupation Regimes in Lithuania

Budapest,
22 August 2019

Content of presentation

- ▶ Principles of curriculum development
- ▶ Holocaust in compulsory curriculum
- ▶ Textbooks overview

Principles of curriculum development

Holocaust in compulsory curriculum

- ▶ **5-6 grade (general introduction)**
- ▶ **10 grade (basic learning)**
- ▶ **12 grade (history subject repeating)**

History Curriculum in 5th and 6th grade

- ▶ Lithuanian history (5th grade)
 - ▶ Lithuania in 20-th century
 - ▶ World War II
 - ▶ Soviet and Nazi occupation: deportations, mass killings of Jews, resistance
- ▶ World history (6th grade)
 - ▶ 20-th century
 - ▶ World Wars.
 - ▶ Communism and Fascism
 - ▶ Individual in totalitarian and democratic society
- ▶ **Educational standards (Students abilities developed):**
 - ▶ Know few facts about WWII and how Lithuanian independence was lost.
 - ▶ Based on examples, present the process of sovietization and resistance.

History Curriculum in 10th grade

- ▶ Lithuanian and World history
 - ▶ World Wars and interwar period
 - ▶ World War II: reasons, process, consequences.
 - ▶ Mass killings of Jews.
 - ▶ The lost of Lithuania's independence.
 - ▶ Occupations and their consequences.
 - ▶ Resistance and collaboration.
- ▶ **Educational standards (Students abilities developed):**
 - ▶ Know differences and similarities of fascism, national socialism and communism.
 - ▶ Give examples about the fate of European states and nations. Know crimes committed in Europe and Lithuania during WWII.
 - ▶ Consequences of Nazi and Soviet occupation of Lithuania. Give examples of resistance against and collaboration with Nazi and Soviet regimes.

History Curriculum in 12th grade

▶ Lithuanian and World history

▶ World and Lithuania in World War II

- ▶ Reasons of WWII. Molotov-Ribbentrop pact. The loss of Lithuanian independence. Anti - Nazi coalition.
- ▶ First soviet occupation: sovietization, terror.
- ▶ Nazi occupation of Lithuania. Genocide of Jews. Anti-Nazi Resistance. Consequences of WWII.

▶ **Educational standards (Students abilities developed):**

- ▶ Know reasons of WWII and consequences of Molotov - Ribbentrop pact to Baltic states.
- ▶ Know how Lithuanian independence was lost and consequences of first Soviet occupation.
- ▶ Give examples about Nazi occupation and anti - Nazi resistance.
- ▶ Based on certain criteria compare Jewish genocide in Lithuania and other countries.

Textbooks overview

For each grade history teacher can chose from about 10 approved and recommended textbooks

- ▶ **5th - 6th grade - 11 textbooks**
- ▶ **10th grade - 10 textbooks**
- ▶ **12th grade - 11 textbooks**

E. Bakonis. Pasaulio istorija. VI kl., 1997 m. Briedžio leidykla

1889–1945 m.

„Vokietija aukščiau visko!“

Žygiuoja Hitlerininkai

1936 metų vasarą į Berlyną traukė tūkstančiai žmonių iš viso pasaulio. Juos kvietė didžioji sporto šventė – Olimpinės žaidynės. Iškilnių atidarymo proga Tempelhofo oro uoste įvyko tarptautinės akrobatinio skraidymo varžybos. Padangėse varžėsi daugybė lakūnų. Visus žavė-

1939–1945 m.

Paskutinis „partaitagas“ Niurnberge

Niurnbergas – senas vokiečių miestas. Dar Frydrichas I Barbarosa, puse-lėjęs planus sukurti pasaulinę imperiją, rūpinosi juo. Barbarosai nepavyko įgyvendinti savo planų – jis žuvo III kryžiaus žygyje. Po daugelio metų Frydrichas I Barbarosos svajones bandė įgyvendinti Vokietijos nacistai. Galbūt todėl Niurnbergas buvo pasirinktas jū partijos kasmetinių suvažiavimų – „partaitagių“ – vieta.

Koncentracijos stovykloje Šimtai tūkstančių vokiečių suimtu žmonių nesulaukė karo pabaigos.

1939–1945 m.

1946 metų spalio 1 dieną perskaitytas nuosprendis prasidėjo taip:
 „Pagal kaltinamąją išvadą teisiamieji kaltinami įvykdę nusikaltimus prieš taiką, kaip planavę, ruošę, sukėlę ir kariavę agresyvius karus, kurie pažeidžia tarptautines sutartis, susitarimus bei garantijas, ir įvykdę karinius nusikaltimus prieš žmoniškumą“.

Taigi teisiamųjų suole sėdėjo svarbiausi II pasaulinio karo kaltininkai. Oficialiai Vokietija pradėjo karą 1939 metų rugsėjo 1 dieną užpuolama Lenkija. Bet jau iki tol Hitleris ir jo partininkai pasiglemžė Austrija, Čekija, Klaipėdos kraštą. Hitlerininkai nebuvo vienši. Jiems į pagalbą atėjo Italija, Japonija. Prie jų prisidėjo ir Vengrija, Rumunija, Slovakija, Suomija, Bulgarija, Kroatija.

Į kovą prieš šią agresiją pakilo ir suvienijo Anglija, Prancūzija, SSRS, JAV ir dar dešimtys valstybių. Karas truko šešerius metus. Jis nusinešė apie 50 milijonų žmonių gyvybių. Žuvo ne tik kariai, iš 18 milijonų prieš Vokietiją kovojusių šalių piliečių, patekusių į koncentracijos stovyklas, apie 11 milijonų nebesulaukusių karo pabaigos. Žvėriškus nusikaltimus masiškai naikinant taikius gyventojus atskleidė Niurnbergo procesas. Jis palaikė, kad būtų šie žmonės parengę ir įvykdė tarptautinius karus, organizavę ir įvykdė milijonų žmonių naikinimo ir išstūmimo tautų pavergimo planus. Todėl paskutinis „partaitagas“ Niurnberge Vokietijos nacionalsocialistų partijos, SA, SD ir SS organizacijų vadovoms baigėsi liūdnai. Nusikaltėliai buvo pėnlytai nubausti.

Karo vaikai

Nacių vadeivis teisme Netrūkus jie išgars nuosprendį!

10th grade

A.Kasperavicius, R.Jokimaitis. Naujausiu laiku istorija. X kl.

“Third Reich”

Antisemitism in Germany, racial
Nazi laws, “Crystal night”

Nazi politics in occupied countries

1/3 about Holocaust in Europe

Lithuania under Nazi occupation

½ about Holocaust in Lithuania.

Kapleris, A.Lauzikiene, A.Meistas, K.Mickevicius, Z.Tamkulonyte-Mikailiene.

Laikas. Istorijos vadovelis 1-2 d. X kl. (Briedzio leidykla)

Third Reich.

Hitler and Nazi politics 1933-1934. Antisemitism, xenophobia, pogroms, “Crystal night”

Crimes and consequences of the war.

Most of the text is about Holocaust in Europe.

10 Bernukas, pasiduodantis į nelaisvę Varšuvos gete. 1943 m. balandį, priešintis sunaikinimui, Varšuvos gete kilo sukilimas, trukęs beveik mėnesį. Mūsųuose žuvo 7 tūkst. geto kovotojų ir beginklių gyventojų. Likę gyvi, numalšinus sukilimą, buvo išžudyti ar išvežti į naikinimo lagerius.

Holokaustas – gėdinga dėmė žmonijos istorijoje

Nacistų vykdytas teroras visų pirma buvo skirtas žydams. Vos Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo jų žudynės. Iš žydų atimta nuosavybė, jie privalėjo nešioti skiriamąjį ženklą – geltoną šešiakampę žvaigždę. Okupuotose Lenkijos, Baltijos šalių ir SSRS teritorijose žydai suvaryti į uždarus gyvenamuosius rajonus – **getūs**. Juose, perpildytuose žmonių, vyravo antisanitarinės sąlygos, siautė badas ir epidemijos. 1942 m. nacistai priėmė „galutinio žydų klausimo sprendimo“ įsakymą, kurio tikslas – sunaikinti šią tautą. Nuspręsta steigti specialias **mirties (naikinimo) stovyklas**. Norint greičiau sunaikinti žmones, sukurtos ypač nuodingos **ciklon-B** dujos. Į mirties stovyklas gyvuliniais vagonais žydai gabenti iš visos Europos. Daugybė mirę pakeliami perpildytuose vagonuose palikti be vandens ir maisto. Atgabentus žmones SS gydytojai rūšiavo. Stipresnius siuntė į priverstinius darbus, kur laukė mirtis nuo išsekimo, moteris, vaikus ir senelius iš karto žudė dujų kameroje. Didžiausioje nacistų „mirties fabrike“ **Aušvico-Birkenau** naikinimo stovykloje per dieną nuuodydavo apie 8 tūkst. žmonių. Jų lavonus sudegindavo specialiose krosnyse – **krematoriumuose**. Nacistų žvėriškumas ir cinizmas peržengė visas ribas. Į dujų kameras varomiems žmonėms meluota, kad jie eina į dušus dezinfekcijai. Iš nužudytų žmonių odos ir plaukų gaminti įvairūs galanterijos dirbiniai, drabužiai vokiečių moterims ir kareiviams. Tik maža europiečių dalis išdrįso gelbėti žydus. Net paaiskėjus, jog Vokietijai pralaimės karą, šių žmonių žudyti nenustota. Karo metais nacistai jų sunaikino apie 6 mln. – daugiau kaip 70% gyvenusių Europoje. Per Antrąjį pasaulinį karą žydų tautą ištikusi tragedija pavadinta **holokaustu**, arba hebrajiškai **šoá**.

11 Žydai privalėjo nešioti ant drabužių skiriamąjį ženklą – geltoną šešiakampę Dovydo žvaigždę.

12 Nacistų karys taikosi šauti į žydą su vaiku.

Laikas. Istorijos vadovėlis 1-2 d. X kl. (Briedžio leidykla)

4. Karo padariniai ir nusikaltimai

4 Amerikiečių kariai po Nordhauzeno koncentracijos stovyklos Vokietijoje išvadavimo. 1945 m. nuotrauka. Prieš įžengiant į stovyklą amerikiečiams, nacistai išžudė beveik visus jos kalinius.

5 Dachau koncentracijos stovyklos kaliniai džiaugsmingai pasitinka išvaduojuosius. 1945 m. balandis. Iki tol čia nužudyta apie 300 tūkst. žmonių.

Šiurpūs nacistų ir japonų nusikaltimų faktai

Karo metais nacistai įvykdė daugybę nusikaltimų. Nužudė tūkstančius žmonių, kurie pagal jų ideologiją buvo „neprišaitę gyventi“: turėjo įgimtą sveikatos trūkumą, sunkią protinę ar fizinę negalią. Tūkstančiai taikių Varsuvos, Roterdamo, Kōventrio (Anglija) ir Belgrado (tuomet Jugoslavija) gyventojų žuvo per vokiečių aviacijos bombardavimus. Užgrobtų teritorijų gyventojams, ypač „rasiškai menkavertėmis“ laikytoms slavų tautomis, taikytos žiauriausios represijos. Atsakas į kiekvieno vokiečio užpuolimą buvo civilių įkaitų šaudymas. Keršydami už priešinimąsi, nacistai su žeme sulygino ištisus kaimus, o jų gyventojus išžudė. Milijonai žmonių išsiųsti vergiškam darbui į koncentracijos stovyklas. Badas, nežmoniškos gyvenimo sąlygos, nepakeliamas darbas daugybę jų nuvarė į kapus. Kai kuriose stovyklose nacistų gydytojai atliko siaubingus „mokslinius“ eksperimentus su kaliniais.

Tolimuosiuose Rytuose žiaurumu garsėjo japonai. Nuo teroro ypač nukentėjo kinai. Juos japonų propaganda skelbė antrarūšiais žmonėmis. Miestų bombardavimai, specialiai surengtos žudynės nusinašė tūkstančių kinų gyvybes. Su žmonėmis bandytas biologinis ir cheminis ginklai, kankinti ir vietoj taikinių pratybose naudoti karo belaisviai.

8 Nacistų nužmogėjimas

Iš traukinio čia buvo atvesta dešimties metų žydų mergaitė kartu su dvejų metų kūdikiu. Kai esesininkas Menzas išsitraukė revolverį norėdamas nušauti mažąją, vyresnioji mergaitė metėsi prie jo šaukdama ir klausdama, kodėl jis nori ją nužudyti. Jis nenusėvė mažylės, o gyvą įmetė į krosnį, vėliau nušovė vyresniąją. Čia buvo atvesta pagyvenusi moteris su dukterimi. Toji kaip tik turėjo gimdyti. Ją paguldė ant žolės, o keletas vokiečių atėjo pasižiūrėti gimdymo. Spektaklis truko dvi valandas. Kai kūdikis gimė, Menzas paklausė močiutę, ką ji norėtų pamatyti nužudytą pirmą. Močiutė maldaavo, kad ją pirmą žudytų. Žinoma, jis padarė priešingai. Pirmiausia nužudė naujągimį, paskui jo motiną ir galiausiai pagyvenusią moterį.

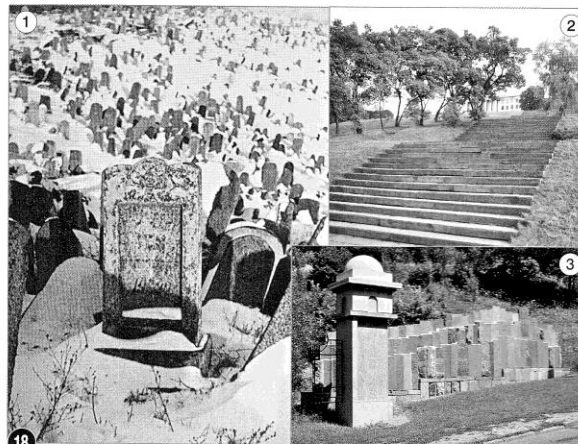
Kalnio, pabėgusio iš Treblinkos mirties stovyklos, parodymai Niurnbergo procese 1946 m.⁵²

6 Žydų moterų ir vaikų egzekucija Lenkijoje nacistų okupacijos metais.

7 Sužeistas berniukas, paliktas Sanchajaus (Kinija) geležinkelio stotyje po japonų bombardavimo.

18 Žydų kapinės Vilniuje, Olandų gatvėje, kuriose palaidota apie 70 tūkst. žmonių, Rimanto Dichavičiaus nuotrauka. 1965 m. Sovietmečiu kapinės (1) buvo sunaikintos, o paminkliniai akmenys panaudoti laiptams į Tauro kalną (2). Atgavus nepriklausomybę, laiptų plokštės išimtos ir iš jų kapinių vietoje pastatytas memorialinis paminklas (3).

Ar mes atsakingi už savo istoriją?

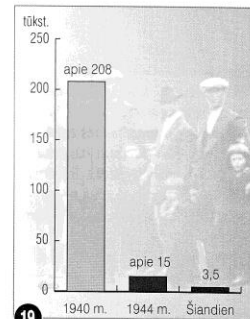
Šiais laikais Vakaruose lietuviams dažnai lipdoma žydšaudžių tautos etiketė, tikinama, kad lietuvių antisemitizmas turi galias istorines šaknis, kad vietos gyventojai noriai dalyvavo žydų žudynėse. Iš tikrųjų buvo kitaip. Žydų tautybės JAV žurnalistas Isaakas Kaplanas, tarpukariu studijavo Vytauto Didžiojo universitete, tikino: „Nebuvo Lietuvoje masinio antisemitizmo. Buvo trinties, būdavo nesutarimų, kil-davo konfliktinių situacijų, bet neatsirasdavo prarajos tarp abiejų tautų“¹⁸. Totalitari-niai komunizmo ir nacizmo režimai pakeitė šimtmečius taikiai sugyvenusių žydų ir lietuvių santykius. Iš pradžių tautas sukiršino bolševikai, vėliau – nacistai. Antrojo pasaulinio karo metais žydų persekiojimą ir naikinimą organizavo bei vykdė nacin-tinė Vokietija, kuri buvo okupavusi Lietuvą. Akivaizdu ir tai, kad be kolaboravusios su nacistais lietuvių valdžios paramos nebūtų pavykę išžudyti tiek daug mūsų žydų. Keli tūkstančiai žudynių dalyvių pažymėjo Lietuvą nenuplaunama kruvina dėme. Ar lietuvių tauta atsakinga už holokaustą? Buvęs Kauno geto kalnys profesorius Aleksandras Štromas teigė: „Galbūt blogiausias holokausto palikimas yra abipusis polinkis užkrauti kolektyvinę atsakomybę tautoms ir žmonių grupėms ir augantis nenoras – taip pat abipusis – atskirti kaltus, nekaltus ir pačius kilniausius, kurių buvo visose tautose“. Mes, Lietuvos piliečiai, privalome atsiminti, kas buvo gera ir bloga mūsų istorijoje. Turime nepamiršti 700 metų žydų gyvenimo ir tragedijos. Galima tik įsivaizduoti, kokia Lietuva būtų, jei nebūtų patyrusi holokausto ir praradusi sa-vųjų žydų. 1994 m. Lietuvos Respublikos seimas rugėjo 23-iają – Vilniaus gėto li-kvidavimo datą – paskelbė Lietuvos žydų genocido atminties dieną.

19 **Jidiš** – Europos žydų kalba, sukurtą iš vokiečių tarmių su hebrajų, slavų ir romanų kalbų elementais.

Litvākai – Lietuvos žydų ir kitados vi-sose LDK žemėse gyvenusių jų protėvių pavadinimas.

Naikininio grupės – specialūs nacistų prie-sams naikinti sukurti esesininkų būriai.

Sinagogā – judėjų maldos namai.

19 Žydų Lietuvoje anksčiau ir dabar.

1. Apibūdink žydų padėtį tarpukario Lietuvoje. Kokių išvadų gali padaryti?
2. Nurodyk priežastis, paskatinusias nedidelę dalį lietuvių prisidėti prie holokausto (tekstas, 5, 7).
3. Kodėl nacistams buvo svarbu į Lietuvą vykdomą holokaustą įtraukti Lietuvos gyventojus?
4. Naudokis vadovėliu, papildoma-siais informacijos šaltiniais ir parenk pasakojimą apie gyvenimą gete.
5. Kokiomis priemonėmis žydai priešinosi holokaustui (tekstas, 12)? Pasvarstyk, ar visos pasi-rinktos priešinosi formos buvo prasmingos. Atsakymą pagrįsk.
6. Parenk pasakojimą apie pasi-rinkti Pasaulio tautų teisuolį iš Lietuvos.
7. Susiskirstykite į grupes. Suren-kite diskusiją tema „Holokaustas Lietuvoje. Ar mes atsakingi už savo istoriją?“

Laikas. Istorijos vadovėlis 1-2 d. X kl. (Briedžio leidykla)

4 Lietuvos žydų žudynės „Lietūkio“ garaže 1941 m. birželio 27 d. nuotrauka. Daugelis žudynių aplinkybių iki šiol neišaiškintos, neatpažinta didžioji dalis dalyvių, lieka paslaptis ir tikrasis aukų skaičius.

Holokausto pradžia

Tragedija Lietuvoms žydams virto 1941 m. kilęs SSRS–Vokietijos karas. Vienus okupantus pakeitė kiti, turintys siaubingą tikslą, – sunaikinti ne tik žydų kultūrą, bet ir pačią tautą. Holokaustas prasidėjo jau pirmosiomis nacistų okupacijos dienoms. Į Lietuvą įžengė iš esesininkų dalinių sudarytos specialios **naikinimo grupės**, kurios emė žudyti „nacizmo priešus“: žydus, komunistus, čigonus. Vykdydami egzekucijas, nacistai stengėsi nuslėpti savo nusikaltimus, mėgino daugiau išnaudoti antisemitizmui nusiteikusius lietuvius. Operatyvinės grupės vadovs SS generolas Valteris Štalekeris rašė: „Užėmus miestą, jau pirmosiomis valandomis buvo stengiamasi sukurstyti pogromus, nors ir sunkiai sekėsi sukelti vietines antisemitines jėgas“. Deja, nacistams vis dėlto pavyko į persekiojimus įtraukti ir nedidelę dalį vietos gyventojų. Vieni susigundė žydu turtu, kiti pasidavė nacistinės propagandos įtakai, nepateisinauam kerštui. Lietuvoje ką tik vyko masiniai trėmimai į Sibirą, įvykdytos žudynės Rainiuosė, Pravieniškėse. Šiais faktais rėmėsi nacistų propagandininkai tikino, jog kiekvienas žydas – bolševikas, kartu ir lietuvių tautos priešas, atsakingas už lietuvių žudynes. Sovietų okupacija sukėlė gilią moralinę lietuvių tautos krizę, dalis žmonių patikėjo, kad dėl šalies nelaimių kalti Lietuvos žydai. Iš tikrųjų sovietų okupacijos metais jie nevaidino svarbaus vaidmens nei sovietų valdžioje, nei terorą ir trėmimus vykdančiose pajėgose. Birželio pab. Kaunė V. Štalekerio nurodymu jo kontroliuojamas partizanų būrys (iš tiesų jis nebuvo pavaldus Lietuvos laikinajai vyriausybei) įvykdė keletą pogromų. Birželio 27 d. ypač žiaurios kelių dešimčių žydų žudynės įvyko „Lietūkio“ garaže Kaunė. Iš pradžių vokiečių karininkai, dalyvaujant lietuviams, tyčiojosi iš šių žmonių. Vėliau iš sovietinių kalėjimų paleisti kaliniai laužtuvais, medinėmis lazdomis juos užmušė. Žudynės vyko dieną, jas stebėjo didelis miestiečių būrys, fotografavo vokiečių kareiviai. Manoma, kad per nacistų sukurtus birželio pogromus Kaunė žuvo apie tūkstantį žydų.

5 Nacistų okupacinio laikotarpio antisemitinis plakatas.

6 Žudynės Lietuvos provincijoje

Patys žydai turėjo išsikasti duobes, į kurias gyvus žmones stūmė ir žudė sužvėrėję budeliai. Žydų žudytai buvo atvykę specialius žudikų būrys, kurį sudarė daugiausia jauni vokiečiai. Jų kepurėse viršum kokardų buvo dar juodos kaukolės su sukryžiuotais blauzdikauliais. Žūrint iš šalies į tuos šviesiaplaukius, bešius, raudonkruosius vaikus, turbūt pašauktus iš gimnazijų suolų, nesinorėjo tikėti, kad jie galėtų būti budeliai.

Lūdniausia, kad ir kai kurie lietuviai, jei ne aktyviai, tai bent pasyviai prisidėjo prie žydų žudynių. Nereikėjo padėti vokiečiams šaudyti žydų, varyti juos į žudymo vietas ir ten saugoti. Bet žmogaus gorbūšmas, noras pasinaudoti vokiečių siūlomais žydų skarmalais ir daiktai ne vieną sugundė, o paskui dėl to buvo kaltinami žydų žudymu.

Iš rokiškėno Petro Jakšto atsiminimų apie 1941 m.⁶⁵

alėjoje Jeruzalėje pasodinamas medis. Žydų gelbėtojų poelgio reikšmingumą nuskaido ant medalio įspausta citata iš Talmudo: „Kas išgelbėjo vieną gyvybę – išgelbėjo visą pasaulį“.

Už getų vartų

Mirties išvenkę žydai buvo prievarta suvaryti į Kauno, Vilniaus ir kitų miestų getus. Jų gyventojus nacistai išnaudojo kaip darbo jėgą karo reikmėms, o vėliau sunaikino. Dešimtys tūkstančių anksčiuose getuose atsidūrusių žmonių neturėjo kaip apsirūpinti rūbais, pastoge. „Mūsų yra apie 17 žmonių ir įsikūrėme kambaryje, kuriame iki tol gyveno ne daugiau kaip du žmonės,“ – rašė vienas iš Vilniaus gėto gyventojų. Spygliuotomis tvoromis aptvertų ir sargybinių saugomų getų gyventojai į miestą išeiti galėjo tik gavę specialų leidimą. Parsinešti maisto, kuro draudžiama. Pastojusios moterys bautos mirtimi. Dalis getų kalinių mirė nuo bado ar siautusių ligų, kitus okupantai ir jų talkininkai toliau žudė pavieniui arba per vadinamąsias naikinimo akcijas. Vykdydami vieną iš žiauriausių akcijų Kauno gėte, nacistai brovėsi į namus, atiminoje iš motinų vaikus išvežti į naikinimo lagerius. Pasipriešinusias mušė šautuvų buožėmis, pjūdė šunimis. Niekas nežinojo, kada bus paskelbta nauja akcija ir kas taps jos aukomis. Ne visi į getus patekę žydai nuolankiai laukė žitės. Kai kurie mėgino pabėgti, tačiau tik nedaugeliui laimingųjų tai pavyko. Dalis išsigelbėjimą rado sovietinių partizanų būriuose. Kauno ir Vilniaus gėtuose veikė jaunimo pasipriešinimo grupuotės.

Net mirties akivaizdoje getų gyventojai stengėsi išsaugoti žmogiškąjį orumą, puoselėjo vilį išlikti. Čia jurta slaptų bibliotekų, mokyklų, įvairių švietėjskų organizacijų. Vilniaus gėte veikė simfoninis ir džiazo orkestrai, teatras. Iš pradžių sutiktas šūkiams „Ne – spektakliui kapinėse!“ pirmasis pasirodymas pelnė neregėtą populiarumą. Gėto gyventojams teatras tapo dvasios stiprybės šaltiniu, priemone bent laikinai įveikti neišvengiamos mirties nuojautą. Kartu tai buvo ir priešinosi forma – dvasinė rezistencija.

13 Vilniaus gėto pagrindiniai vartai Rūdninkų ir Visų šventųjų gatvių sankryžoje. 1942 m. nuotrauka.

11 Filmo „Vilniaus gėtas“ plakatas. Lietuva, 2006 m. Režisierius Audrius Juzėnas. Tikrais įvykiais pagrįstas filmas pasakoja apie tragiją gėto teatro likimą.

12 Vilniaus gėto teatro premjeros aiša. 1942 metai.

14 Broliukai Abraomas ir Emanuelis Kauno gėte 1944 m. vasarą. Po menesio kartu su tėvu ir senele išvežti į Maidaneko koncentracijos stovyklą ir nužudyti.

3. Lietuvos žydų tragedija

8 Paminklas japonų konsului Čijūnei Sugiharai Upės gatvėje, Vilniuje. Dirbdamas Kaune 1939–1940 m., Č. Sugihara išdavinėjo žydams tranzitinės vizas ir taip išgelbėjo keletą tūkstančių žydų.

SKELBIMAS OKUPOUTAM KRAŠTUI

I.
Vilį gyventojai privalo neatidėliojant registruotis, burmistrai išleistas atitinkamą įsakymą.

- IV.
1. Visi žydai ir žydės, kurie randašis užimtoje teritorijoje ir kuriems sueėjo 10 metų amžiaus, privalo nuo šio įsakymo pasiskelbimo iki didelio dramblių ar apsaugos ruožo vedėti kulką – bent 10 cm pločio – raištį su geltona Siomo žvaigžde arba 10 cm didumo geltoną lopą.
 2. Situacijoje su atitinkamais ženkais arba lopus žydai ir žydės privalo įsigyti patys.
 3. Žydams ir žydėms draudžiama aviečinti.
 4. Nusikengimai vietos komendantui griežtai baudiami.

V.
Žydas yra tas, kuris bent trys seneliai buvo grynų kraujo žydai.
De to, žydu laikomas tas, kurio da seneliai buvo grynų kraujo žydai.
a) jeigu jis 1941 m. birželio 22 d. priklausė žydų religijai,
b) jeigu jis šio skelbimo pasirodymo metu buvo susituokęs su žydu.

Krašto Karo Vadas

9 1941 m. skelbimo okupuotos Lietuvos gyventojams ištraukos.

10 Pasaulio tautų teisuolė Ona Šimaitė organizavo Vilniaus gėto žydų vaikų gelbėjimą, parūpindavo getui maisto, vaistų, padirbtų dokumentų.

118

Laikas. Istorijos vadovelis 1-2 d. X kl. (Briedžio leidykla)

3. Lietuvos žydų tragedija

15 Mergaitės, išgyvenusios žudynes Paneriuose, pasakojimas. 1941 m.

Mažai kas žinojo, kad esame Paneriuose, ir mažai kas įsivaizdavo, ką jie su mumis darys. Ten gulėję kalnai žmonių. Jie visi pasidavė ir pakluso nurodymams. Visą darbą padarė lietuviai. Jiems vadavo vienas vokietis.

Pasakotoja atėjo į žudynių vietą su paskutine dešimties žmonių grupe. Jau terno. Ji ėjo prie kapo su penkiais savo giminičiais. Jiems liepė užsitišti akis ir laikytis už rankų. Tada į juos buvo šaudoma. Kulka pataikė jai į ranką. Ši kulka buvo tarsi jos motinos „palikimas“. Kulka perėjo per jos motiną, kuri laikė savo ranką už nugaros, lyg norėtų apsaugoti ją. Tačiau kareivis pamatė, kad ji gyva. Jis numovė jai batus ir šovė į koją. Ji mano, kad išgulėjo kape 15–20 minučių. Atsigavusi ištraukė ranką iš motinos rankos ir išgirdo balsus. Kartu su išlikusia gyva moterimi su vaku mergaitė nusigavo kaimo link. Vienas lietuvis davė joms pieno, kitas nuplovė žaizdas. Kita rytą lietuvi nuvežė jas į miestą ir taip jos pateko į ligoninę.

Iš Vilniaus gėto gyventojų Hermano Kruka dienoraščio. 1939–1944 m.⁶⁷

16 Kauno gėto žydai išvežami į koncentracijos stovyklą Estijoje 1943 m. Daugelis iš jų ten žuvo pačioje karo pabaigoje.

Getų sunaikinimas

1943 m. nacistų vadovybė įsakė Ūstlando teritorijoje sunaikinti visus getus. Jų gyventojams beveik neliko vilties gyviems sulaukti okupacijos pabaigos. Rugsėjo 23 d. Vilniaus gėtą sunaikino įsiveržę gestapininkai ir atsūstę policininkai. Darbingi vyrai ir moterys išsiųsti į koncentracijos stovyklas, likusieji į Aušvico naikinimo stovyklą. Prie Lietuvos artėjant Raudonajai armijai, toks pat likimas ištiko kitus koncentracijos stovyklomis paverstus getus. Šimtai žmonių žuvo liepsnose arba nuo kulku. Iš Kauno gėto liko tik griuvėsiai su kaminais, visur mėtėsi jo gyventojų rakandai, gulėjo apdegę lavonai ir tvyrojo „mirties bei puvimo kvapas“. Artėjant neišvengiamam pralaimėjimui, nacistai mėgino sunaikinti masinių žydų žudynių pėdsakus. Iš pasmerktųjų mirčiai sudaryti specialūs lavonų deginimo būriai pradėjo slykštų darbą masinių žudynių vietoje **Kauno IX forte** ir **Paneriuose**.

Vokiečių okupacijos metais išžudyta Lietuvoje arba žuvo koncentracijos stovyklose už Lietuvos ribų apie 195 tūkst., net 93% Lietuvos žydų. Taip pat žuvo keliasdešimt tūkstančių šios tautybės žmonių, atvežtų iš kitų Europos šalių. Šimtmečius klestėjusi litvakų bendruomenė su įspūdingais kultūros laimėjimais ir tradicijomis sunaikinta.

Istorinės atminties naikinimas

Lietuvės žydai Sovietų Sąjungos reokupacijos metais mėgino atgaivinti bendruomenės gyvenimą, išsaugoti kultūros paminklus, įprasminti žuvusiųjų atminimą. Tačiau sovietų valdžia žydams uždraudė turėti savo mokyklų, spaudą, persekiota tikyba, uždarytos sinagogos, pervardytos žydų vardais pavadintos gatvės, naikintos kapinės. Didžiausia šventvagystė įvykdyta Vilniuje – iš antkapinių akmenų įrengti reprezentaciniai Tauro kalno, Martyno Mažvydo bibliotekos bei kiti laiptai. Po karo išaiškintose žydų masinio naikinimo vietoje nužudytųjų artimųjų išomoms pastatytus paminklus sovietų valdžia griovė arba savo nuožiūra perstatė. Užrašus apie palaidotus žydų tautybės žmones keitė užrašai rusų ir lietuvių kalbomis, vadinantys žydus tarybiniais žmonėmis, hitlerizmo aukomis. Mokyklose Lietuvos istorija beveik nedėstyta. Litvakų praeitis, kaip ir kiti svarbūs mūsų istorijos puslapiai, turėjo būti pamiršta. Iš sovietų laikais išaugusios kartos istorinės atminties išsitrinė holokausto tragedijos mastas.

17 Vienas iš Panerių memorialinių paminklų. Antrojo pasaulinio karo metais čia nužudyta apie 100 tūkst. įvairių tautybių žmonių, daugiausia žydų.

120